

РОЗДІЛ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.1>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСОБИ ЗА НЕПРАВОМІРНІ ДІЇ В ІНТЕРНЕТІ: ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Бахновська І.П.,

кандидат юридичних наук, доцент

доцент кафедри права

Вінницького торговельно-економічного інституту

Державного торговельно-економічного університету

Слободиська О.А.,

кандидат історичних наук, доцент

доцент кафедри права

Вінницького торговельно-економічного інституту

Державного торговельно-економічного університету

Бахновська І.П., Слободиська О.А. Відповідальність особи за неправомірні дії в інтернеті: правові та етичні аспекти.

В статті розглядається правові та етичні аспекти відповідальності особи, пов'язані з використанням інтернету, як засобу масової інформації. Зазначається, що психотравматизація війною стала повсякденністю сучасного життя, змінився медіапростір, який може стати потужним стресором та призвести до медіатравми населення та поступового падіння рівня його психологічної стійкості. З метою протидії небезпечним впливам в інтернеті, має трансформуватися соціалізація населення, забезпечуючи стресостійкість і психічне здоров'я громадян через підвищення юридичної та медіаграмотності.

Зазначається, що сучасна людина є не тільки споживачем контенту, а і його автором, тобто може вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або у інший спосіб – на свій вибір. Однак, така інформація повинна поширюватися із дотриманням законодавчих норм щодо її достовірності та не порочити честь, гідність та ділову репутацію інших осіб, їх психічне здоров'я, тобто кожен має усвідомлювати свою соціальну відповідальність за оприлюднення чутливої для суспільства інформації.

В статті описані різні види правопорушень, такі як: кіберзлочини, фішинг, розпалювання ворожнечі, поширення неправдивої інформації, образа і наклеп, порушення авторських прав, порушення конфіденційності, неправомірне використання інтернет-ресурсів, спам і небажані повідомлення.

Охарактеризовані особливості цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності щодо перерахованих правопорушень. Також, у статті зазначається що відповідальність можуть нести особи, які поширюють незаконний контент. Веб-ресурси та їх посадові особи можуть нести відповідальність тільки в тому випадку, якщо вони ігнорували вимоги правласників про припинення порушення авторських прав або проігнорували контент, який сам по собі є протизаконним. Стаття демонструє, що кожен користувач повинен усвідомлювати, що його дії можуть мати реальні наслідки для нього самого та інших людей. Зазначається, що важливо дотримуватися етичних норм, включаючи повагу до приватності інших людей, достовірність та відповідальність за інформацію, що публікується. Дотримання правових норм і етичних принципів є основою безпечного та відповідального використання інтернету.

Ключові слова: відповідальність, інтернет, соціалізація, психотравматизація, кіберзлочини, фішинг, розпалювання ворожнечі.

Bakhnovska I.P., Slobodiska O.A. Personal responsibility for illegal actions on the Internet: legal and ethical aspects.

The article examines the legal and ethical aspects of a person's responsibility related to the use of the Internet as a means of mass information. It is noted that psychotraumatization by war has become an everyday part of modern life, the media space has changed, which can become a powerful stressor and lead to media trauma of the population and a gradual decrease in the level of its psychological stability. In order to counteract dangerous influences on the Internet, the socialization of the population must be transformed, ensuring stress resistance and mental health of citizens through increasing legal and media literacy.

It is noted that a modern person is not only a consumer of content, but also its author, that is, he can freely collect, store, use and distribute information orally, in writing or in another way - as he chooses. However, such information must be disseminated in compliance with the legal norms regarding its authenticity and must not tarnish the honor, dignity and business reputation of other persons, their mental health, i.e. everyone must be aware of their social responsibility for publicizing sensitive information for society. The article describes various types of offenses, such as: cybercrime, phishing, inciting enmity, spreading false information, insult and defamation, copyright infringement, breach of privacy, misuse of Internet resources, spam and unsolicited messages.

The features of civil, administrative and criminal liability for the listed offenses are characterized. Also, the article states that persons who distribute illegal content may be held liable. Web resources and their officials can be held responsible only if they ignored the demands of the rights holders to stop copyright infringement or ignored content that is illegal in itself. The article demonstrates that every user must be aware that his actions can have real consequences for himself and other people. It is noted that it is important to adhere to ethical standards, including respect for the privacy of others, credibility and responsibility for the information that is published. Compliance with legal norms and ethical principles is the basis of safe and responsible use of the Internet.

Key words: responsibility, Internet, socialization, psychotraumatization, cybercrime, phishing, incitement of enmity.

Постановка проблеми. Інтернет, як засіб масової інформації, активно впливає на людську свідомість та підсвідомість. Завданням соціалізації стає необхідність розвитку умінь та навичок адаптуватися до умов інформаційного суспільства детермінованого російсько-українською війною, а особливої значимості набуває розвиток юридичної та медіаграмотності громадян. Сучасна людина є не тільки споживачем контенту, а й його автором. Так у статті 34 Конституції України вказано, що користувачам гарантована можливість вільного висловлювання в мережі інтернет, а саме гарантовано право на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань [3]. Встановлюється, що кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або у інший спосіб – на свій вибір. Однак, така інформація повинна поширюватися із дотриманням законодавчих норм щодо її достовірності та не порочити честь, гідність та ділову репутацію інших осіб, їх психічне здоров'я, тобто кожен має усвідомлювати свою соціальну відповідальність за оприлюднення чутливої для суспільства інформації. За порушення авторського права або поширення неправдивої інформації порушник може нести цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Мета дослідження. Аналіз правових та етичних аспектів відповідальності особи, пов'язаних з використанням Інтернет, визначення правових проблем, обумовлених цими особливостями.

Стан опрацювання проблематики. Зміст численних наукових публікацій свідчить проте, що загальної правової позиції відносно підходів до регулювання суспільних відносин щодо відповідальності особи, пов'язаних з використанням інтернет-технологій не достатньо сформовано. Наукові праці й публікації вчених О. Баранов, А. Гулемин, Л. Горшкова, Ю. Бурило, О. Пастухів, С. Малахов, А. Тедеев, А. Чеботарева та інші [1].

Оцінюючи сьогоднішній стан, можна констатувати, що в юридичній науці, незважаючи на численні спроби, поки не було здійснено повного системного аналізу проблем правового та етичного аспекту відповідальності особи, пов'язаних з інтернетом. Тому аналіз правопорушень та відпо-

відальності особи що використовують інтернет-технологій, і, одночасно, стрімке зростання значимості подібних відносин у всіх сферах діяльності визначають її актуальність і важливість для подальшого розвитку інформаційного суспільства. Особливо це питання є актуальним в умовах тривалої російсько-української війни.

Вклад основного матеріалу. Інтернет став невід’ємною частиною сучасного життя, надаючи безліч можливостей для спілкування, роботи, навчання та розваг. Однак, використання інтернету вимагає від кожного користувача усвідомлення власної відповідальності за свої дії. Це включає як правові, так і етичні аспекти. Розглянемо основні з них.

Кримінальна відповідальність відповідно до Кримінального кодексу України настає за такі правопорушення як кіберзлочини, фішинг, розпалювання ворожнечі [4].

1. До категорії кіберзлочинів належать злочини, які здійснюються за допомогою комп’ютерних систем або мереж. Таким видом є хакерство тобто несанкціонований доступ до комп’ютерних систем та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення.

- Хакерство включає: а) злом комп’ютерів та мереж, а саме незаконний доступ до комп’ютерних систем, серверів або мереж для отримання конфіденційної інформації, викрадення даних або порушення роботи системи; б) дефейсінг веб-сайтів тобто зміна зовнішнього вигляду веб-сайтів з метою передачі певного повідомлення або просто заради забави. Відповідальність за цей вид злочинів відповідно до статті 361 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж

- Шкідливе програмне забезпечення включає: а) віруси тобто програми, які заражають комп’ютери, поширюються між файлами та можуть знищувати або пошкоджувати дані; б) трояни тобто програми, які виглядають як корисні, але насправді виконують шкідливі дії, наприклад, викрадають дані; в) руткіти тобто інструменти, які дозволяють хакерам отримати контроль над системою, приховуючи свою присутність. Розповсюдження шкідливого програмного забезпечення (віруси, трояни, руткіти) з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут передбачається відповідальність відповідно до статті 361¹ Кримінального кодексу України.

Стаття 361² Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп’ютерах), автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або на носіях такої інформації.

Стаття 362 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп’ютерах), автоматизованих системах, комп’ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї).

За порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), автоматизованих систем, комп’ютерних мереж чи мереж електров’язку або порядку чи правил захисту інформації, яка в них оброблюється передбачається відповідальність в статті 363 Кримінального кодексу України.

При перешкоджанні роботи електронно-обчислювальних машин (комп’ютерів), автоматизованих систем, комп’ютерних мереж чи мереж електров’язку шляхом масового розповсюдження повідомлень електров’язку передбачається відповідальність в статті 363¹ Кримінального кодексу України.

2. Фішинг – це шахрайство з метою отримання особистих даних користувачів. До фішингу відносять: а) розсилку фальшивих електронних листів або повідомлень з метою обманом змусити користувачів розкрити свої особисті дані, такі як паролі, номери кредитних карток або іншу конфіденційну інформацію; б) створення підроблених веб-сайтів, які виглядають як справжні, щоб користувачі вводили свої дані.

Крім того, діяльність кіберзлочинців кваліфікується за статтею 200 Кримінального кодексу України – незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення та ч.4 статті 190 Кримінального кодексу України «Шахрайство, вчинене шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки», стаття 231 Кримінального кодексу України «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю».

3. Розпалювання ворожнечі, тобто поширення в інтернеті матеріалів, що підбурюють до національної, расової або релігійної ненависті - є серйозним правопорушенням і підпадає під дію кримінального законодавства.

Адміністративна відповідальність. В Україні адміністративна відповідальність за порушення у сфері інтернету регулюється низкою законів та нормативних актів. Розглянемо основні види порушень та відповідальність за них [2].

1. Поширення неправдивої інформації тобто фейкові новини та дезінформація. За поширення неправдивої інформації, яка може завдати шкоди громадському порядку, здоров'ю (медіатравма виникає через дистрес, внаслідок травматизації подіями, представленими у засобах масової інформації) чи безпеці громадян, передбачено штрафи [5].

Відповідно до статті 173¹ Кодексу України про адміністративні правопорушення, за поширення неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, передбачено накладення штрафу, виправні роботи з відрахуванням двадцяти відсотків заробітку.

2. Образа і наклеп. Образливі висловлювання в інтернеті можуть стати підставою для адміністративного покарання. Це стосується як текстових повідомлень, так і візуального контенту (меми, картинки). Поширення неправдивих відомостей тобто наклеп, які можуть зашкодити репутації особи, також карається за адміністративним правом. За наклеп можуть бути накладені штрафи або інші види покарань.

3. Порушення авторських прав. Незаконне використання контенту, а саме: використання чужих творів без дозволу автора або правовласника (тексти, музика, фотографії, відео) може призвести до адміністративної відповідальності. Це включає як копіювання, так і поширення, захищеного авторським правом, контенту.

4. Порушення конфіденційності. Збирання та поширення персональних даних тобто незаконне збирання, обробка або поширення персональних даних інших осіб без їх згоди підпадає під адміністративну відповідальність. Це може включати публікацію без дозволу власника особистої інформації, фотографій, тощо.

5. Неправомірне використання інтернет-ресурсів. Несанкціонований доступ до комп'ютерних систем або мереж, зламування акаунтів може призвести до адміністративних санкцій.

6. Спам і небажані повідомлення. Розсилка спаму або небажаних повідомлень (включає масові рекламні розсилки без згоди отримувачів) може бути підставою для адміністративної відповідальності.

7. Інші порушення: а) розпалювання ворожнечі: поширення в інтернеті матеріалів, що розпалюють національну, расову або релігійну ворожнечу, може призвести до адміністративного покарання; б) порушення правил спільнот: соціальні мережі та платформи мають свої правила спільнот, порушення яких може призвести до блокування облікового запису або видалення контенту.

Цивільна відповідальність. Можливість вільного висловлювання в мережі інтернет користувачам гарантовано Конституцією України. Однак, така інформація повинна поширюватися із дотриманням законодавчих норм про її достовірність та не порочити честь, гідність та ділову репутацію інших осіб. Згідно ст. 15 Цивільного кодексу України кожна особа має право на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорування. Таке ж право надається і юридичним особам згідно ч. 2 ст. 94 Цивільного кодексу України [8].

Цивільна відповідальність настає за такі порушення

Порушення авторських прав, а саме незаконне використання чужих творів, таких як тексти, музика, фотографії, може призвести до судових позовів та вимог щодо відшкодування збитків.

Порушення конфіденційності, а саме незаконне збирання, обробка або поширення персональних даних інших осіб також підпадає під дію цивільного законодавства.

Порушення законодавчих норм про достовірність та честь, гідність і ділову репутацію інших осіб.

Шкода завдана розповсюдженням в мережі Інтернет інформації, що не відповідає дійсності може бути нанесена як фізичній так і юридичній особі. Чинне законодавство України виділяє два способи захисту: загальні та спеціальні, які застосовуються в судовому та позасудовому порядку.

Відповідно до ст. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» належним відповідачем у разі поширення оспоруваної інформації в мережі Інтернет є автор відповідного інформаційного матеріалу та власник вебсайта, особи яких позивач

повинен установити та зазначити в позовній заяві. Якщо автор поширеної інформації невідомий або його особу та/чи місце проживання (місцезнаходження) неможливо встановити, а також коли інформація є анонімною і доступ до сайту — вільним, належним відповідачем є власник веб-сайта, на якому розміщено зазначений інформаційний матеріал, оскільки саме він створив технологічну можливість та умови для поширення недостовірної інформації [7].

Дані про власника вебсайту можуть бути витребувані відповідно до положень Цивільного процесуального кодексу України в адміністратора системи реєстрації та обліку доменних назв та адреси українського сегмента мережі Інтернет. Проте, таку інформацію може бути витребувано лише в процесі судового провадження або в рамках подання клопотання про забезпечення доказів, що, в свою чергу, не дозволяє своєчасно визначитись із суб'єктивним складом учасників судового процесу.

Одночасно із вимогами про захист честі, гідності та ділової репутації позивачі можуть вимагати також відшкодування матеріальної та моральної шкоди (ст. 280 Цивільного кодексу України для фізичних осіб). В даних випадках обов'язок довести, що була заподіяна матеріальна чи моральна шкода покладається на позивача, на нього також покладається і обов'язок визначити розмір моральної шкоди, однак у кінцевому етапі розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості. Суб'єкти владних повноважень як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації можуть вимагати в судовому порядку лише спростування недостовірної інформації про себе і не мають права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди (частина 2 стаття 31 Закон України «Про інформацію») [6].

Спростування недостовірної інформації регулюється ст. 277 Цивільного кодексу України, де передбачено, що фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

Право на відповідь, а також на спростування недостовірної інформації щодо особи, яка померла, належить членам її сім'ї, близьким родичам та іншим зацікавленим особам. Спростування недостовірної інформації здійснюється особою, яка поширила інформацію.

Висновки. Відповідальність особи за неправомірні дії в інтернеті – це не лише питання дотримання законів, але й питання етики та моралі. Оскільки психотравматизація війною стала повсякденністю сучасного життя, що призводить до поступового падіння рівня психологічної стійкості населення, то подальша соціалізація громадян через підвищення юридичної та медіаграмотності є надзвичайно важливою та має проходити серед різних вікових груп. Кожен користувач інтернет повинен розуміти, що його дії можуть мати реальні наслідки для нього самого та інших людей, усвідомлювати свою соціальну відповідальність за оприлюднення чутливої для суспільства інформації. Дотримання правових норм і етичних принципів є основою безпечного та відповідального використання інтернету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Баранов О.А. Трансформація: соціальна & цифрова & правова: монографія у 3-х т. Т. 1. Порятунком цивілізації: економіка результату. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 272 с.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 квітня 1984 року № 8073¹-X: станом на 09.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
3. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.08.2024).
4. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III: станом на 19.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. URL: (дата звернення: 12.08.2024).

5. Найдьонова, Л.А. (2024). Медіатравма у складі травматизації війною: доказові поради щодо здорового медіаспоживання. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 6(1), 1–6. URL: <https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6138> (дата звернення: 12.08.2024).
6. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII: станом на 27.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
7. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text (дата звернення: 03.08.2024).
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 03.08.2024).